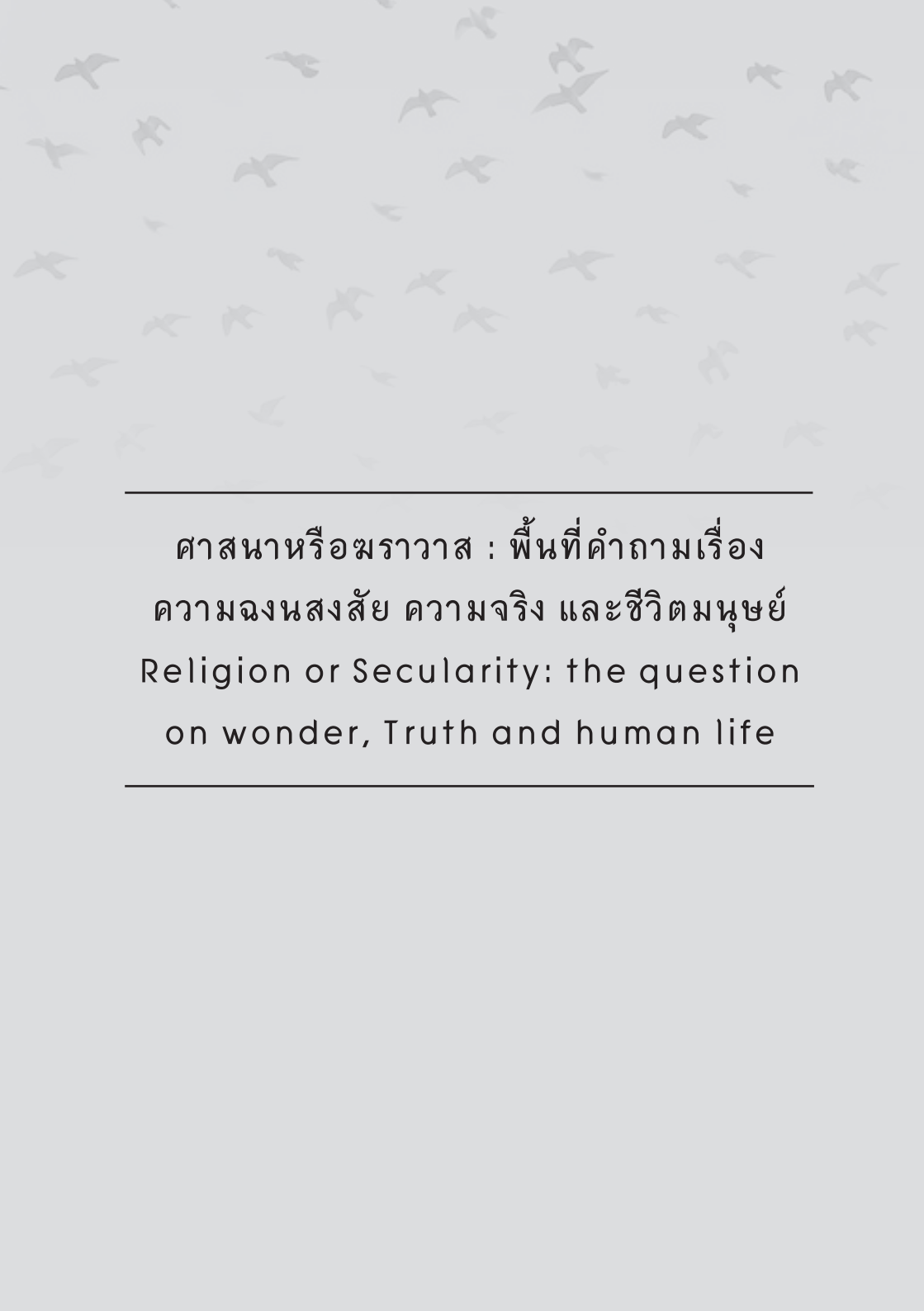

ศาสนาหรือฆราวาส : พื้นที่คำถามเรื่อง
ความฉงนสงสัย ความจริง และชีวิตมนุษย์
Religion or Secularity: the question
on wonder, Truth and human life

ศาสนาหรือฆราวาส: พื้นที่คำถามเรื่อง ความฉงนสงสัย ความจริง และชีวิตมนุษย์

รชฏ สัตตราวุธ*

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

ความพยายามของบทความนี้คือการแสดงให้เห็นถึงข้อท้าทายซึ่งกันและกัน ระหว่างศาสนาสายเอกเทวนิยมและวิธีคิดแบบฆราวาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีคิดแบบมนุษยนิยมและวัตถุนิยม จะพบว่าศาสนาเอกเทวนิยมเริ่มต้นการหาความจริงจากความฉงนสงสัยซึ่งต้องการความรู้ที่สามารถอธิบายได้ทุกสิ่งเป็นคำตอบ ในขณะที่วิธีคิดแบบฆราวาสเน้นที่การหาความจริงผ่านการพิสูจน์หรือความสงสัย ดังนั้นสำหรับศาสนาสิ่งที่สำคัญจึงได้แก่ศรัทธา ในขณะที่สำหรับฆราวาสเหตุผลเป็นเรื่องที่ไม่อาจละเลยได้ เมื่อเป็นเช่นนี้สำหรับศาสนาความจริงจึงมีลักษณะสูงสุด แต่ความจริงแบบฆราวาสนั้นเน้นที่ความเป็นจริงและเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทของความจริงนี้เองที่มีผลต่อชีวิตมนุษย์ สำหรับศาสนามนุษย์ต้องถูกชักนำด้วยพระเจ้า แต่สำหรับฆราวาสมนุษย์มีหน้าที่เปิดความเป็นไปได้ให้แก่ชีวิตตนเองผ่านอิสรภาพและบริบท

คำสำคัญ: เอกเทวนิยม; ฆราวาส; ความจริง; เสรีภาพ; บริบท

*อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Religion or Secularity: the question on wonder, Truth and human life

Rachod Satrawut

Prince of Songkla University, Pattani Campus

Abstract

The attempt of this article is to expose the mutual challenge between monotheistic religion and secularity especially the thought of humanism and materialism. Monotheism starts its quest for Truth via wonder that needs the knowledge of the whole as the answer while secularity promote its own Truth by way of verification or doubt. That is the reason why faith is necessary for religion and reason is inevitable for secularity. By the same token, Truth in monotheist doctrine is ultimate, eternal and absolute but Truth in secularity is real, immanent and changeable. This very nature of Truth, from wonder and doubt, play the important roles in human life. For religion, human beings need to be guided by God but, for secularity, humans need to open the possibilities for their own life via freedom and context.

Keywords: Monotheism; Secularity; Truth; Freedom; context

ความนำ

ไม่มีใครปฏิเสธเหตุการณ์ความรุนแรงของเหตุการณ์วันที่ 11 กันยายน 2001 และของวันที่ 13 - 14 พฤศจิกายน 2015 เหตุการณ์ทั้งสองในสายตาของคนทั่วไปที่มองอย่างหยาบๆ มักมุ่งไปหารากเหง้าของศาสนาในฐานะเหตุแห่งความรุนแรง ในขณะที่เดียวกันก็มีเสียงจำนวนไม่น้อยที่ย้ำเตือนว่าเรื่องราวทั้งหมดนี้อาจไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่อย่างใด ตาฮาร์ เบน เฌลลูน (Tahar Ben Jelloun) นักคิดนักเขียนชาวโมร็อกโกผู้พยายามอธิบายศาสนาอิสลามอย่างง่ายจากงานอย่าง *L'islam expliqué aux enfants* เริ่มต้นคำอธิบายเรื่องศาสนาอิสลามจากเหตุการณ์ความรุนแรงในวันที่ 11 กันยายน 2001 นี้เอง เป็นที่น่าสังเกตว่าการเริ่มต้นอธิบายศาสนาอิสลามแทนที่จะเริ่มต้นด้วยโจทย์ทางศาสนาแท้ๆ กลับต้องเริ่มต้นด้วยคำทำนายจากโลกฆราวาสที่ทำนายว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่ศาสนาจะเป็นบ่อเกิดแห่งความรุนแรงและเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาจริยศาสตร์และสังคมการเมืองในโลกร่วมสมัย

แม้ว่าหนังสืออย่าง *A World Without Islam* ของ แกรม ฟูลเลอร์ (Graham Fuller) จะยอมรับว่าการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของศาสนาไม่เกี่ยวข้องแต่อย่างใดกับสงครามและความรุนแรงในโลกร่วมสมัย แต่ก็ไม่วายเริ่มต้นด้วยจินตนาการของผู้คนในโลกร่วมสมัยต่อเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งหมดนี้ ฟูลเลอร์กล่าวว่าหากเราลองจินตนาการโลกที่ไร้ศาสนาอิสลาม ภาษาอย่าง ชารีอะห์ ญิฮาด อาจหายไป แต่จะรวมไปจนถึงตาลิบันด้วยหรือไม่นั้นก็ยากที่จะสรุป การทำนายด้วยจินตนาการดังกล่าวต้องการสื่อสารกับคนในโลกแน่นอน แต่คำทำนายนี้ก็สะท้อนอคติที่คนร่วมสมัยมีต่อศาสนาอย่างเห็นได้ชัด

หากเรายอมรับว่าปรากฏการณ์รีบัตติลันดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไขด้วยความรู้ ก็จำเป็นอยู่เองที่นักวิชาการสายศาสนาต้องให้คำอธิบายปกป้องและทำความเข้าใจศาสนาอย่างที่เราควรจะเป็น ซอและห์ ตาเล อธิบายว่า

“การประโคนข้าวด้วยการโฆษณาชวนเชื่อหลัง 11 กันยายน ทำให้โลกมุสลิมกลายเป็นจำเลยของประชาคมโลก เกิดกระแสต่อต้าน กลัว และเกลียดมุสลิมขึ้นทั่วโลก เพราะเป็นเวลายาวนานที่คนทั่วโลกรวมทั้งคนไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจการสร้างวาทกรรมว่าด้วยศาสนาอิสลาม ชาวอาหรับหรือมุสลิมเป็นศาสนาหรือชาติพันธุ์ที่มีความรุนแรงและคลั่งศาสนา ภาพพจน์เหล่านี้ถูกสร้างโดยเครื่องมือของตะวันตกอย่างเป็นเครือข่ายจนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง...” (ซอและห์, 2555, pp. 42-44)

สิ่งที่ซอและห์ต้องการกล่าวในที่นี้คือภาพของอิสลามที่ตกเป็นจำเลยของประชาคมโลก แท้จริงคือการโฆษณาชวนเชื่อของโลกตะวันตก แต่ที่เลวร้ายคือการสร้างภาพแบบนี้ถูกเผยแพร่ออกไปเป็นเครือข่ายและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ซอและห์กล่าวต่อไปอีกว่า “โลกตะวันตกตระหนักดีว่า โลกทัศน์ของมุสลิมแตกต่างจากโลกทัศน์ของตะวันตกอย่างชัดเจน... จนนักวิชาการตะวันตกเห็นว่าวัฒนธรรมอิสลามเป็นอุปสรรคต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมของตะวันตก และสรุปว่าเป็นความขัดแย้งหรือการปะทะกันของสองวัฒนธรรม เหตุผลข้างต้นก็คงเนื่องมาจากวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดโลกทัศน์ของชาวตะวันตกในปัจจุบันถูกหล่อหลอมจากลัทธิวัตถุนิยมสุดโต่งนั่นเอง ในขณะที่โลกทัศน์ในโลกมุสลิมยังผูกพันกับศาสนาและการให้ความสำคัญต่อคุณธรรมจริยธรรม” (ซอและห์, 2555, p. 44)

เป็นที่น่าสนใจว่าชอและห้อธิบายวิธีคิดแบบตะวันตกว่าเป็นวิธีคิดแบบ “วัตถุนิยมสุดโต่ง” ที่ขัดแย้งกับวิธีคิดในโลกมุสลิมที่เชื่อมโยงกับศาสนา คุณธรรม และจริยธรรม คำว่าวัตถุนิยมสุดโต่งหมายความว่าถึงลัทธิที่ “ยึดการครอบครอง ความมั่งคั่งของวัตถุ และการสนองตอบอารมณ์และกิเลสเป็นดัชนีชี้วัดความสุข และความสำเร็จของชีวิต” (ชอและห์, 2555, p. 45) นัยของคำอธิบายเหล่านี้ ต่างจากการที่ประชาคมโลกต่างรุมประณามศาสนาด้วยการชวนเชื่อกระนั้นหรือนี้อาจเป็นคำถามที่น่าสนใจตอบเป็นอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่า คำอธิบายจากโลกวิชาการศาสนายังไม่เพียงพอ กล่าวคือการอธิบายว่าอุดมการณ์ ที่ตนเองเชื่อเป็นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม แต่อีกฝ่ายหลงมกยกับวัตถุ เท่ากับ บอกว่าตนเองถูก โดยทั้งคำอธิบายให้ผู้อื่นสามารถเข้าใจถูกต้องอย่างที่เขาเป็น เป็นไปได้หรือไม่ที่ความคิดอื่นที่ดูเหมือนผิด แท้จริงแล้วต้องศึกษาเพื่อให้เห็นว่า อาจถูกในอีกแบบหนึ่งก็เป็นไป

ในทางกลับกัน ดูเหมือนว่าคุณธรรมจริยธรรมแบบที่นักวิชาการทาง ศาสนากล่าวน่าจะประสบปัญหาไม่มากนักน้อย ริชาร์ด ดอว์คินส์ (Richard Dawkins) ตั้งข้อสังเกตว่าการที่ศาสนาติดอยู่กับคุณธรรมจริยธรรมมากจนเกินไป ทำให้มนุษย์ไม่สามารถบรรลุศักยภาพที่สร้างสรรค์ที่ควรจะเป็น กล่าวว่าคุณธรรม จริยธรรมในทางศาสนาแท้จริงแล้วกลับเป็นอุปสรรคขวางกั้นพัฒนาการของ มนุษย์ ข้ำร้ายยังไม่ก่อให้เกิดความสุขแต่อย่างใด แน่นอนศาสนาอาจทำให้คน เป็น “คนดี” แต่การเป็นคนดีเป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์เพียงเป้าหมายเดียว กระนั้นหรือ เป็นไปได้หรือไม่ที่เราอาจมีเป้าหมายของชีวิตแต่ไม่ละทิ้งความดีงาม ในแบบฉบับของตนเอง ทั้งหมดนี้เป็นคำถามที่เราไม่อาจละเลยได้

นักวิชาการตะวันตกอย่าง พอล คลิเตอร์ (Paul Cliteur) กล่าวไว้ในงาน ของเขาว่า คำอธิบายของศาสนาที่เห็นว่าตนเองถูกและสิ่งอื่นผิดสามารถแก้ไขได้ ด้วยวิธีคิดแบบฆราวาส (secularism) กล่าวคือ “ในทางตรงกันข้าม วิธีคิดแบบ

ฆราวาสคือมุมมองซึ่งเอื้อให้ผู้คนซึ่งต่างความเชื่อทางศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้ วิธีคิดแบบฆราวาสเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการพัฒนาที่เสรีของศาสนา แม้ว่าผู้ศรัทธาอย่างเข้มข้นดูเหมือนว่าจะไม่สนใจสนใจในการพัฒนาอย่างเสรีก็ตาม” (Cliteur, 2010, p. 11) สิ่งทีคลิเตอร์กำลังกล่าวในที่นี้คือ ศาสนาอาจต้องพึ่งพาวิธีคิดแบบฆราวาสเพื่อให้ศาสนาอยู่รอดต่อไปได้ในนามของเสรีภาพที่จะไม่ก้าวก่ายความคิดความเชื่อซึ่งกันและกัน แต่การไม่ก้าวก่ายนี้นำมาซึ่งความเข้าใจร่วมกันหรือนำมาซึ่งเส้นแบ่งที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกันก็เป็นคำถามที่พึงถามได้

เราจะสังเกตได้ว่าวิธีการพูดคุยถกเถียงระหว่างศาสนาและฆราวาสมีสองวิธีด้วยกัน วิธีแรกคือวิธีที่กล่าวว่าตนเองถูกและอีกฝ่ายหนึ่งผิด การกล่าวว่าศาสนาเป็นหนทางการใช้ชีวิตที่ดีมีศีลธรรมจรรยาไม่ใช่ความคิดที่ผิดแต่อย่างใดแต่กระนั้นก็ตามการกล่าวอ้างว่าวิธีคิดแบบฆราวาสเป็นวิธีคิดที่อิงอยู่กับวัตถุนิยมสุดโต่งอันมีนัยแฝงถึงการไร้จริยธรรมเป็นท่าทีที่สามารถตั้งคำถามได้ ในทิศทางเดียวกัน การบอกว่าการเป็นคนดีมีศีลธรรมเป็นอุปสรรคขวางกั้นเป้าหมายที่ดีของมนุษย์ก็สามารถตั้งคำถามได้เช่นกัน เพราะความคิดแบบนี้เท่ากับแฝงนัยว่าศาสนาไม่สามารถให้เป้าหมายที่ดีได้ ซึ่งแน่นอนศาสนาสามารถให้เป้าหมายที่ดีได้เช่นกัน กล่าวให้ชัดคือ ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าอีกฝ่ายหนึ่งคับแคบและความคิดของตนเองถูก การคิดเช่นนี้ไม่นำมาสู่อะไรทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามการคิดว่าตนเองถูกและผู้อื่นผิดไม่ใช่วิธีเดียวที่เราจะจัดการกับปัญหาความขัดแย้งเรื่องวิธีแบบศาสนาและฆราวาส หลายครั้งการทำให้ความขัดแย้งนี้เป็นเรื่องสัมพัทธ์ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งในการจัดการกับปัญหา กล่าวคือสัมพัทธ์นิยมกำลังบอกว่า “ฉันคิดแบบนี้ ส่วนเธอคิดแบบนั้น ไม่มีใครผิดไม่มีใครถูก” การคิดแบบนี้แม้ว่าจะสามารถสร้างความเคารพได้ในระดับหนึ่งแต่ความเคารพนั้นไม่ได้มาจากความเข้าใจ หากแต่มาจากความไม่อยากก้าวก่ายกัน กล่าวให้ชัดคือ วิธีคิดแบบนี้ในที่สุดแล้วเป็นเพียงการพูดถึงตนเอง

ไม่มีความจำเป็นต้องพูดถึงคนอื่น การคิดดังกล่าวมีนัยถึงการอยู่ตัวคนเดียว แต่ไม่ได้คิดถึงการอยู่ร่วมกันเป็นเงื่อนไขสำคัญ¹

บทความชิ้นนี้ทำสิ่งที่แตกต่างไปจากสองวิธีข้างต้นคือ จุดประสงค์หลักของบทความนี้ไม่ใช่การยืนยันคุณค่าของทั้งศาสนาและฆราวาสว่าดีกว่ากัน และกันอย่างไร รวมถึงไม่ใช่การระบุว่าต่างคนมีความเชื่อของตนเองและไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หากแต่คือหาพื้นที่ในการถกเถียงให้กับความคิดทั้งสอง การถกเถียงนี้ไม่ได้มีลักษณะตามหาความจริง หากแต่มีลักษณะสร้างคำถามเพื่อให้บทวนหาพื้นที่ร่วมในการพูดคุย โดยผู้เขียนเสนอว่าพื้นที่ร่วมนี้น่าจะมีการถกเถียงเรื่องลักษณะของการตั้งคำถาม ความจริงที่ได้ และชีวิตของมนุษย์เป็นหลัก

โครงสร้างของบทความจะแบ่งออกเป็นสามส่วนด้วยกัน ส่วนแรกผู้เขียนจะเข้าไปสำรวจว่าศาสนาและวิธีคิดแบบฆราวาสใช้อะไรเป็นที่มาของคำถาม ผู้เขียนอ้างว่าสำหรับศาสนา ความพิศวงคือที่มาของคำถามและการแสวงหาความจริง ในขณะที่สำหรับวิธีคิดแบบฆราวาส การสงสัยคือจุดเริ่มต้นของการแสวงหาความจริง ข้อแตกต่างระหว่างความพิศวงและการสงสัยส่งผลมาสู่วิธีคิดเรื่องความจริงอันเป็นประเด็นของส่วนที่สอง ในส่วนที่สองนี้ผู้เขียนเสนอว่าเมื่อเริ่มต้นจากความพิศวงทำให้ความจริงมีลักษณะผูกพันกับความจริงสูงสุด และนี่เองคือความจริงแบบศาสนา ในขณะที่วิธีคิดแบบฆราวาสที่เน้นการสงสัยมีผลทำให้มนุษย์ตัดขาดจากความจริงที่ยิ่งใหญ่แล้วสัมพันธ์กับตนเอง ซึ่งตนเอง

¹ ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อคิดเห็นว่า การบอกว่าความคิดแบบสัมพัทธนิยมเน้นความคิดต่างคนต่างอยู่อาจเป็นการตีขลุมจนเกินไป ข้อวิจารณ์นี้ถูกต้อง แต่สิ่งที่ผู้เขียนเน้นคือ การบอกว่าสัมพัทธนิยมมีนัยต่อการไม่ยุ่งเกี่ยวกันเพราะไม่เข้าใจกันเสียมากกว่า เพราะฐานแห่งการเชื่อนี้อยู่ที่ว่าต่างคนต่างเข้าใจมาตรฐานของตนเอง และไม่ควรใช้มาตรฐานหนึ่งมาตัดสินมาตรฐานอื่นๆ การพูดแบบนี้เท่ากับพยายามบอกเป็นนัยว่าการต่างคนต่างอยู่โดยปราศจากการทำลายเป็นเรื่องที่พอรับได้

ในที่นี้ได้แก่ “เสรีภาพ” ในมนุษยนิยมและ “บริบท” ในวัตถุนิยม ในบทความส่วนที่สามเราจะเห็นว่าชีวิตที่ควรจะเป็นสำหรับศาสนาคือการถูกชักจูงด้วยความจริงซึ่งได้แก่พระเจ้า แต่ชีวิตที่ควรจะเป็นสำหรับมนุษยนิยมคือชีวิตที่มนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกันและร่วมหาคุณค่าสากลด้วยกัน ในขณะที่สำหรับวัตถุนิยม ชีวิตคือการหาความเป็นไปได้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับความเป็นจริงรอบตัวอันมีผลทำให้มนุษย์รู้ว่าชีวิตที่ควรจะเป็นสำหรับตนเองเป็นอย่างไรโดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับคนอื่น สิ่งและผู้เขียนเสนอต่อไปในบทสรุปคือมนุษย์ควรหาพื้นที่สำหรับพูดคุยเพื่อค้นหาความจริงร่วมกันโดยวางอยู่บนการทำทลาย เรื่องชีวิตที่ควรจะเป็นและพื้นที่นี้ควรเป็นพื้นที่ที่ไม่มีคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งเป็นคุณค่านำเพียงหนึ่งเดียว

คำถามทำลายของศาสนาและมราวาส : พิศวงและสงสัย

อะไรคือวิธีตั้งคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ เป็นคำถามแรกที่เราจะพิจารณาร่วมกัน กล่าวคือการพูดถึงศาสนาและความคิดแบบมราวาสโดยไม่มีคำถามนำจะทำให้เราไม่สามารถสร้างสะพานเชื่อมโยงความแตกต่างของทั้งสองความคิดนี้ได้ ในแง่การเห็นคำถามและวิพากษ์วิจารณ์คำถามก่อนที่จะวิพากษ์วิจารณ์คำตอบถือว่าได้ว่าเป็นวิธีทำลายซึ่งกันและกันตั้งแต่ต้นอันโน้มนำให้เกิดความเข้าใจดีกว่าจะเป็นการเทียบความเหมือนความต่างแล้วลงเอยด้วยการไม่ยุ่งเกี่ยวต่อกัน

หากเราเริ่มต้นที่อริสโตเติลเราจะเห็นว่ามนุษย์เริ่มต้นกิจกรรมทางปรัชญาของตนที่ความพิศวง (wonder) ความพิศวงนี้มาจากการรับรู้โลกของเราเอง ในงานอย่าง Protrepticus อริสโตเติลเริ่มต้นโดยกล่าวว่าสิ่งที่มนุษย์ต่างจากสัตว์คือความสามารถในการรับรู้ ความสามารถในการคิด และความ

สามารถในการใช้ปัญญา กล่าวคือเมื่อมนุษย์เห็นสิ่งสวยงามเช่นดอกไม้ มนุษย์มีแนวโน้มที่จะชื่นชอบโดยไม่สนใจว่าดอกไม้เอาไว้ทำอะไร นี่เองคือความสามารถในการรับรู้ของมนุษย์ที่ต่างจากสัตว์ สัตว์เมื่อเห็นดอกไม้ตามสัญชาตญาณแล้วจะพุ่งเข้าหาดอกไม้เพื่อเป็นอาหารแต่มิใช่เพื่อชื่นชม ความสามารถที่จะรับรู้และชื่นชมได้นี้เองที่ทำให้มนุษย์ต่างออกไปจากสัตว์ กล่าวคือความรู้เฉพาะของมนุษย์นี้เองที่ทำให้มนุษย์พิศวง ความพิศวงเกิดขึ้นจากความอยากรู้ที่ไม่สามารถเจอประโยชน์ที่จะใช้สอยอะไรได้ของมนุษย์ กล่าวให้ชัดคือ เมื่อมนุษย์เห็นดอกไม้ มนุษย์ไม่เพียงชอบดอกไม้เท่านั้น แต่มนุษย์ยังถามถึงที่มาของดอกไม้ด้วย นอกจากนี้มนุษย์ยังถามถึงความงาม ความหอม และความเป็นไปอื่นๆ ของดอกไม้ สิ่งเหล่านี้เองที่ได้แก่ความพิศวงจนเกิดเป็นการตั้งคำถาม

เซลีน เดนา กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า รากคำศัพท์ปรัชญาของคำว่าพิศวงสำหรับอริสโตเติลคือ “thaumazein” ซึ่งแปลว่าความตระหนกชะงักงันหรือความชื่นชอบเมื่อได้เห็นความซับซ้อนของโลกแห่งความเป็นจริง หรือเมื่อได้เห็นสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจและทำให้มนุษย์สำนึกได้ถึงความรู้เฉพาะของตน (Denat, 2010, p. 9) ในแง่นี้ความพิศวงคือความฉงนเมื่อได้เห็นสิ่งที่ชื่นชอบแต่ไม่อาจเข้าใจได้จนทำให้มนุษย์ต้องค้นหาคำตอบแห่งความพิศวงนั้นนั่นเอง

คำอธิบายเรื่องความพิศวงนี้มีความคล้ายคลึงกับศาสนาเอกเทวนิยมเป็นอย่างมาก กล่าวคือความพิศวงทำให้มนุษย์ดิ้นรนค้นหาคำตอบ แต่ผู้เขียนอยากจะเสนอภาพของความพิศวงโดยเริ่มต้นจากความทุกข์ของมนุษย์ กล่าวคือความพิศวงของศาสนาเอกเทวนิยมมีพื้นที่เรื่องความทุกข์ของมนุษย์ เราจะพบว่ามนุษย์พิศวงกับความทุกข์ไม่น้อยไปกว่าการพิศวงกับโลกด้วยความชื่นชม ในพระคัมภีร์ไบเบิล ได้อธิบายไว้ว่า

“ไฉนหนอผู้ที่ทนทุกข์ทรมานอย่างนี้ยังได้รับแสงสว่าง และผู้ที่มีจิตใจ
ระทมทุกข์ได้รับชีวิต ผู้คอยความตายแต่มันก็ไม่มาและขุดหลุมฝังศพ ไฉนจึง
ทรัพย์สินที่ซ่อนอยู่ ผู้ซึ่งเปรมปรีดีอย่างยิ่งและยินดีเมื่อเขาพบหลุมฝังศพ ไฉนจึง
ประทานความสว่างแก่ผู้ที่ทางของเขาซ่อนอยู่ ผู้ซึ่งพระเจ้าทรงล้อมรั้วกันไว้
เพราะการถอนหายใจของข้ามีมาก่อนอาหารของข้า และการครวญครางของข้า
ก็เทออกมาเหนือข้า เพราะสิ่งที่ข้ากลัวก็มาเหนือข้าและสิ่งที่ข้าครั่นคร้ามก็ตก
แก่ข้า ข้าไม่สบายใจเลย ทั้งข้าก็ไม่สงบ ข้าไม่ได้หยุดพัก แต่ความทรมานก็มาหา”
(พระคัมภีร์ไบเบิล, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, โยบ 3.20-3.26)

ข้อความข้างต้นเป็นประเด็นที่น่าสนใจของศาสนาเอกเทวนิยมใน
ประเด็นเรื่องความพิศวง หากเรายอมรับว่าสำหรับอริสโตเติลความพิศวง
เกิดจากความชื่นชมโลกและต้องการเข้าใจความสวยงามอันน่าพิศวงนั้น
ศาสนาเอกเทวนิยมไม่เพียงแต่พิศวงการสร้างสรรคของพระเจ้าเท่านั้น
แต่เทวนิยมกลับเห็นความพิศวงด้วยเงื่อนไขของมนุษย์ที่เรียกว่าความทุกข์
เป็นที่ทราบกันดีว่าข้อความข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของ**พระคัมภีร์ไบเบิล**ในบทโยบ
(Job) โยบเป็นมนุษย์ผู้เปี่ยมศรัทธา รัก และปฏิบัติศาสนกิจมิขาด แต่ความทุกข์
ทรมานของโยบเกิดจากพระเจ้าและชาตานุชาตผู้ยากรู้ว่าหากโยบสูญเสียทุกสิ่ง
และเป็นโรค โยบจะยังมั่นคงต่อศรัทธาของตนที่มีต่อพระเจ้าหรือไม่ ข้อความใน
พระคัมภีร์ไบเบิลข้างต้นกำลังบอกเราว่าแม้ว่าเราจะเป็นคนดีมีศีลธรรมและ
ปฏิบัติศาสนกิจเหตุใดเราจึงมีความทุกข์ และนี่เองคือความพิศวงอันถือได้ว่า
เป็นคำถามแรกทางศาสนา² กล่าวคือคำถามที่ว่าเมื่อเราเป็นคนดี เหตุใดความดี
ไม่ตอบสนองให้เรามีความสุข ความทุกข์ของเรามีนิยสิ่งใดซ่อนเร้นอยู่หรือไม่

² แน่นนอนความพิศวงในศาสนาไม่ได้มีมิติความทุกข์เท่านั้น ในพระคัมภีร์ยังมีข้อความ
ที่อธิบายถึงความพิศวงอีก แต่ด้วยพื้นที่อันจำกัด ผู้เขียนจึงตั้งใจให้มีมิติความทุกข์
เป็นจุดตั้งต้นของการตั้งคำถามทางศาสนาเท่านั้น

ความทุกข์มาได้อย่างไร และเราจะพ้นทุกข์หรืออยู่กับมันอย่างมีความหมาย ความพิศวงนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดของคำถามทางศาสนา เป็นคำถามที่ต้องการคำอธิบายต่อ

เมื่อมนุษย์มีความทุกข์และมีความพิศวง สิ่งที่มีมนุษย์พบในฐานะคำตอบแก่ความพิศวงนั้นคือพระเจ้า พระเจ้าเป็นที่มาของสรรพสิ่งทั้งมวลได้ ที่สำคัญพระเจ้ายังสามารถเป็นแรงบันดาลใจในการมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในที่นี้เราจะพบว่าความพิศวงที่เกิดจากความทุกข์ต้องการพระเจ้าในฐานะการอธิบายความหมายแห่งความทุกข์

ในโลกของฆราวาสไม่ได้มองว่าความทุกข์ของมนุษย์เป็นเงื่อนไขให้เราต้องพิศวงก่อน หากแต่เป็นความสงสัย (doubt) ความสงสัยต่างจากความพิศวงในแง่ที่ความสงสัยมีลักษณะในการตรวจสอบความจริง จากนั้นจึงหาคำอธิบายให้แก่ปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลก³ ในที่นี้ผู้เขียนจะฉายภาพของวิถีคิดแบบมนุษยนิยมของเฟอร์รี (Luc Ferry) และวิถีคิดแบบวัตถุนิยมของก็อง-สปงวิลล์ (André Comte-Sponville) เพื่อแสดงให้เห็นว่าความสงสัยสำคัญอย่างไรต่อที่มาของความรู้อย่างไร

ในวิถีคิดแบบมนุษยนิยมแบบเฟอร์รี จุดเริ่มต้นอยู่ที่การสงสัยความชั่วร้าย หรือได้แก่การตรวจสอบอคติของเราแล้วสร้างคำอธิบาย ที่สำคัญสิ่งที่มนุษยนิยมยึดถือคือมนุษย์สามารถก้าวข้ามตนเองได้ไปสู่คำอธิบายที่เป็นสากล เฟอร์รีอ้างว่าปรากฏการณ์ที่ทำให้เราตั้งคำถามด้วยความสงสัยคือปรากฏการณ์แห่งความชั่วร้าย ในงานอย่าง *La Sagesse des Modernes* เฟอร์รีเริ่มต้นความสงสัยของเขาจากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่รวันดาโดยกล่าวว่า

³ การสงสัยพระวจนะของพระเจ้าทำให้ความสัมพันธ์แตกหักเป็นประเด็นหลักของศาสนาเอกเทวนิยม การสงสัยนี้มีนัยบ่งถึงวิถีลักษณะของมนุษย์ที่ต่างกัน (ดู ธรณ, 2560, น. 139-145)

“ภาพของวันดาที่มองผ่านในต่างประเทศ แย่ยิ่งกว่าภาพใดๆ ที่เราจะสามารถเห็นได้ในประเทศฝรั่งเศส เด็กๆ มากมายถูกฟันเป็นท่อนทั้งเป็นด้วยมีดอโต้เพื่อความรื่นรมย์” (Comte-Sponville and Luc Ferry, 1998, p. 19)

ปรากฏการณ์ที่เฟอร์รีเห็นคล้ายคลึงกับปรากฏการณ์เรื่องความทุกข์ใน **พระคัมภีร์ไบเบิล** กล่าวคือทั้งสองเป็นเหตุการณ์ความทุกข์และความชั่วร้าย แต่สิ่งที่พระคัมภีร์ทำคือการพิศวงว่าเราจะมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร และอะไรเป็นความหมายของความทุกข์นั้นๆ ในชีวิตมนุษย์ แต่วิถีคิดแบบฆราวาสหรือในที่นี้ได้แก่วิถีคิดแบบมนุษยนิยมของเฟอร์รีกำลังตั้งคำถามด้วยความสงสัยว่าเหตุใดคนจึงโหดร้าย แต่ไม่ใช่การหาความหมายให้กับชีวิตที่มีความทุกข์ เฟอร์รีอธิบายว่าความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์คือสัตว์เมื่อต้องใช้ความโหดร้ายของตนเองจะใช้ไปเพื่อการดำรงชีวิต ดังเช่นสิงโตต้องล่าเหยื่อเพื่อหาอาหาร เป็นต้น แต่กระนั้นก็ตามสัตว์ยังใช้ความโหดร้ายของตนเพื่อกลับให้สัญชาตญาณของตนแหลมคมอีกด้วย เช่น แมวที่ล่าหนูไม่ใช่เพราะแมวหิวเท่านั้น แต่เรายังเห็นแมวล่าหนูเพื่อฝึกฝนทักษะการล่าของมันอีกด้วย แต่มนุษย์นั้นต่างออกไป มนุษย์ไม่เพียงแต่ใช้ความโหดร้ายของตนเพื่อความอยู่รอดและเพื่อฝึกทักษะการล่าของตนเท่านั้น แต่มนุษย์ใช้ความโหดร้ายไปเพื่อความรื่นรมย์อีกด้วย เราจะเห็นว่ามนุษย์อาจจะล่าสัตว์เพื่อต้องการเนื้อเป็นอาหาร หรือแม้แต่พัฒนาทักษะทางอาวุธของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็รื่นรมย์กับความทุกข์ของเหยื่อด้วยมนุษย์จึงสามารถล่าสัตว์ได้คราวละมากๆ และถือว่าเป็นกีฬาอย่างหนึ่ง

ในทำนองเดียวกัน วิถีคิดแบบวัตถุนิยมเองก็ใช้ความสงสัยเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้เช่นกัน แต่คำถามเรื่องการสงสัยนี้คือการสงสัยว่าอะไรดำรงอยู่อันเป็นเหตุให้คนฆ่ากัน ซึ่งสิ่งที่ดำรงอยู่และเป็นปมปัญหาคืออุดมการณ์ของมนุษย์อันเป็น **สากล** หรือกล่าวให้ชัดคือความเป็นสากลนั้นเองคือสิ่งที่เราต้องตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความจริง

สำหรับก๊อง-สปงวิลล์ ลักษณะสากลที่อุดมการณ์ต่างๆ อ้างว่าเป็นไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าในศาสนาเอกเทวนิยม สิทธิมนุษยชน เสรีภาพ ล้วนแต่กำลังบดบังและทำร้ายมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง จากตัวอย่างเรื่องการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา สำหรับมนุษยนิยมแบบเพอร์รีสิ่งที่เป็นปัญหาคือความรื่นรมย์ของมนุษย์ที่ผูกโยงอยู่กับความโหดร้าย แต่สำหรับวัตถุนิยมอย่างก๊อง-สปงวิลล์ กลับมองว่าชาวฮูตูและชาวทุตซียึดคำอธิบายที่เป็นสากล กล่าวคือการเห็นวาคำอธิบายที่ว่าเผ่าตนเองเหนือกว่าอีกฝ่ายเป็นเรื่องจริงที่มีค่าสากล การเชื่อแบบนี้ทำให้ความเชื่อของคนอีกคนหนึ่งเป็นสิ่งผิด ในแง่นี้ความเป็นสากลของความคิดและอุดมการณ์ชุดใดชุดหนึ่งถือได้ว่าเป็นรูปเคารพสากลอย่างหนึ่งที่วัตถุนิยมอย่างก๊อง-สปงวิลล์ต้องการจะรื้อถอน กล่าวคือ “จุดยืนของวัตถุนิยมของก๊อง-สปงวิลล์คือการไร้รูปเคารพใดๆ หรือการไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ตั้งมั่นเพื่อให้คุณค่าชุดต่างๆ สมบูรณ์” (รชฏ, 2559, น. 97) ในแง่นี้การสงสัยของวัตถุนิยมแบบก๊อง-สปงวิลล์ไม่ได้มีวาระที่จะอธิบายมนุษย์อย่างเป็นสากลอย่างที่ยุทธศาสตร์มนุษยนิยมแบบเพอร์รีทำ หากแต่การสงสัยแบบวัตถุนิยมคือการสงสัยความเป็นสากล หากคำถูกผิดที่เป็นสากลต่างหาก ความสงสัยจึงเป็นที่มาของการรื้อถอนไม่ใช่การสร้างคำอธิบายที่เป็นสากล แต่ไม่ว่าหน้าที่ของความสงสัยจะเป็นอย่างไร แต่สิ่งที่เราได้จากคำอธิบายทั้งหมดนี้คือความพิศวงเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้แบบศาสนา ในขณะที่ความสงสัยเป็นพื้นที่แรกของความรู้ในแบบฆราวาส ซึ่งในที่นี้ได้แก่ความคิดแบบมนุษยนิยมและวัตถุนิยม

การกล่าวว่าศาสนาและฆราวาสมีจุดเริ่มต้นทางความรู้ที่ต่างกันในที่นี้จะบอกอะไรแก่เราบ้าง ผู้เขียนเห็นว่าการแยกประเด็นดังกล่าวส่งผลให้เราเห็นภาวะของมนุษย์ที่ต่างกันสามประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรกคือ ประเด็นเรื่องความสามารถของมนุษย์ เราจะพบว่าเมื่อเรามีความพิศวงเราจะ “ตัวเล็ก

ลง”⁴ เพราะมีสิ่งที่ใหญ่กว่าที่สามารถให้คำอธิบายที่สมบูรณ์กว่าปัญญาของเรา แต่เมื่อเรามีความสงสัยเป็นจุดเริ่มต้น เราเชื่อว่าตัวของเรา “มีพลัง” เพราะสามารถค้นหาความจริงหรือคำอธิบายโลกเองได้ ดังนั้นการเริ่มต้นด้วยความฉงนจึงเป็นความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อความยิ่งใหญ่ของโลก จักรวาล และที่มาของทั้งสอง ในขณะที่การสงสัยคือการเชื่อในพลังที่จะแสวงหาความรู้ของตนเอง

ประเด็นที่สอง ท่าทีในการหาคำตอบของทั้งศาสนาและฆราวาสเป็นสิ่งที่ต่างกัน กล่าวคือสำหรับศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาเอกเทวนิยมเชื่อว่าโลกนี้น่าพิศวงและหน้าที่ของมนุษย์คือความพยายามค้นหาคำตอบที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้อย่างครอบคลุม ไม่ว่าปรากฏการณ์ที่น่าพิศวงเหล่านี้จะเป็นปรากฏการณ์น่าชื่นชมหรือน่าทุกขระทมก็ตาม ในขณะที่วิธีคิดแบบฆราวาสคือการตรวจสอบและสร้างคำอธิบาย เสียมากกว่า กล่าวคือวิธีคิดแบบวัตถุนิยมเน้นการตรวจสอบความถูกต้องของอุดมการณ์ที่เป็นสากล ในขณะที่สำหรับมนุษย์นิยมการสร้างคำอธิบายเรื่องความโหดร้ายของมนุษย์เป็นเรื่องที่สำคัญ

ประการสุดท้ายความพิศวงบ่งนัยคำถามว่า “ทำไม” แต่การสงสัยบ่งนัยคำถามที่ว่า “อย่างไร” กล่าวคือสำหรับศาสนาคำถามที่ว่าทำไมโลกจึงเป็นอย่างนี้นั้นเป็นคำถามต่างชนิดกับคำถามที่ว่าโลกเป็นอย่างนี้ได้ได้อย่างไร เช่น หากเราเดินออกไปนอกอาคารแล้วมีหินหล่นใส่ทำให้เราได้รับบาดเจ็บ เราจะพิศวงและเราจะสงสัยอะไร คำตอบคือหากเราใช้ความพิศวงเป็นที่ตั้งเราจะพบว่าเราต้องการคำตอบที่ว่า “ทำไมต้องเป็นฉันทันทีโดนหินหล่นใส่

⁴ ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่อธิบายว่าความพิศวงอาจมีนัยแฝงถึงความ “กลัว” ด้วย ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าเป็นความยำเกรงเสียมากกว่า ความไม่มั่นใจของความผูกพัน แต่ความยำเกรงมีนัยของความผูกพันที่แนบเนื่องไปกับการดูแลและเอาใจใส่ด้วย

จนบาดเจ็บ” และคำตอบที่ได้อาจได้แก่เป็นแผนการของพระเจ้าเพื่อนำเราไปเจอสิ่งอื่น หรือแม้แต่ทั้งหมดนี้เป็นกฎแห่งกรรม แต่ในสายตาของความสงสัยคำถามเหล่านี้ตอบไม่ได้ เราอาจต้องถามคำถามว่า “หินหล่นใส่เราได้อย่างไร” และคำตอบที่ได้คือ “เพราะหินตกลงมาด้วยความเร็วเท่านี้ซึ่งเหมาะเจาะกับแรงลมขนาดนี้” และประจวบเหมาะ กับเวลาที่เรารับบาดเจ็บออกจากตึกพอดี” คำตอบนี้มาจากความสงสัย ในแง่จุดแตกต่างระหว่างความพิศวงและความสงสัยได้แก่คำถามว่า “ทำไม” และ “อย่างไร” ในฐานะจุดเริ่มต้น

โดยสรุป เราจะพบว่าความแตกต่างระหว่างศาสนาและฆราวาสในประเด็นเรื่องความรู้ได้แก่จุดเริ่มต้นของคำถาม สำหรับศาสนาจุดเริ่มต้นของคำถามได้แก่ความพิศวง แต่ในวิถีคิดแบบฆราวาสจุดเริ่มต้นของคำถามได้แก่ความสงสัย ความพิศวงผลักดันมนุษย์ตามหาสิ่งแรกเริ่มที่เป็นคำอธิบายที่ครอบคลุมทุกอย่างในโลกและจักรวาล ในขณะที่ความสงสัยทำหน้าที่แตกต่างไป ความสงสัยทำหน้าที่ตรวจสอบและทำหน้าที่สร้างคำอธิบายต่อมาโดยไม่อิงกับสิ่งที่ครอบคลุมที่อยู่เหนือขึ้นไปจากโลก ข้อยืนยันประการนี้ทำให้เราเห็นภาพที่อ่อนนุ่มถ่อมตนของผู้ที่เริ่มต้นความรู้ด้วยความพิศวง และเห็นความทรงพลังของมนุษย์จากความสงสัยในวิถีคิดแบบฆราวาส

ความจริง : ความสัมพันธ์กับใคร และอย่างไร?

หากเราเริ่มต้นด้วยความพิศวงและความสงสัย ธรรมชาติของความจริงที่ได้ก็จะแตกต่างกันไปด้วย แนนอนสำหรับศาสนาเอกเทวนิยมย่อมเชื่อว่าความจริงได้แก่พระเจ้าและสำหรับวิถีคิดแบบฆราวาสความจริงอาจมีลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละสำนักคิด ในที่นี้ผู้เขียนไม่มีความเห็นแย้งว่าพระเจ้าคือความจริงในแบบศาสนาเอกเทวนิยมและความจริงแบบฆราวาสมีหลายแบบ แต่ประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนจะเสนอคือ ประเด็นเรื่อง

ความสัมพันธ์ โดยเราจะเริ่มจากข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิลเสียก่อนดังนี้

“ในบรรดาสัตว์ป่าทั้งหมดที่พระเจ้าทรงสร้างฉลาดกว่าหมด มันถามหญิงนั้นว่า “จริงหรือ? ที่พระเจ้าตรัสว่า ‘ห้ามพวกเจ้ากินผลจากต้นไม้ทุกต้นในสวนนี้’ ” หญิงนั้นจึงตอบว่า “ผลของต้นไม้ในสวนนี้เรากินได้ เว้นแต่ผลของต้นไม้ที่อยู่กลางสวนนั้น พระเจ้าตรัสว่า ‘ห้ามพวกเจ้ากินและถูกต้องเลย มิฉะนั้นพวกเจ้าจะตาย’ ” หญิงพูดกับหญิงนั้นว่า “พวกเจ้าจะไม่ตายแน่ เพราะพระเจ้าทรงทราบอยู่ว่า พวกเจ้ากินผลจากต้นไม้ในวันใด ตาของพวกเจ้าจะสว่างขึ้นในวันนั้น แล้วพวกเจ้าจะเป็นเหมือนอย่างพระเจ้า คือรู้ความดีและความชั่ว” (พระคัมภีร์ไบเบิล, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, บทปฐมกาล 3.1-3.5)

การจะเข้าใจข้อความข้างต้น เราต้องเข้าใจเสียก่อนว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและมนุษย์มีสถานะพิเศษเมื่อเทียบกับสิ่งอื่นที่พระเจ้าสร้าง กล่าวคือ สิ่งสร้างทั้งหมดนั้นไม่มีฉายาของพระเจ้า ในขณะที่มนุษย์มีฉายาของพระเจ้า ในฐานะแก่นแกนของตน ยิ่งไปกว่านั้นบรรดาสิ่งสร้างทั้งหมดนั้นพระเจ้าสร้างขึ้นเพื่อมนุษย์ มนุษย์จึงมีหน้าที่ดูแลสิ่งสร้างของพระเจ้าอันมีความหมายว่ามนุษย์คือจุดสูงสุดของสิ่งสร้างทั้งหมดของพระเจ้า ศาสนาเอกเทวนิยมจึงเชื่อต่อไปว่ามนุษย์มีความสัมพันธ์กับพระเจ้านั่นเอง

เมื่อพิจารณาจากเรื่องราวดังกล่าวข้างต้น เราจะพบว่าศาสนาเอกเทวนิยมให้พื้นที่กับพระเจ้าในฐานะความจริง แต่การกล่าวเช่นนั้นอาจจะยังไม่เพียงพอเพราะมนุษย์เองต้องสัมพันธ์กับพระเจ้าด้วย ความสัมพันธ์นี้วัดจากความเชื่อมั่นในความจริงของพระเจ้าและการยอมทำตามเพราะมีความผูกพัน การกล่าวเช่นนี้เท่ากับเป็นการบอกว่าเมื่อเราเริ่มต้นความรู้ทางศาสนาด้วยความพิศวง ความพิศวงไม่ได้เพียงแค่ทำให้ความรู้ที่เราได้แตกต่างแปลกแยกไปจากตัวเรา แต่ความรู้นั้นเองผนวกตัวเราไว้ด้วย กล่าวให้ชัดคือมนุษย์มีความผูกพัน

เฉพาะกับความจริง ความจริงจึงไม่ใช่ความจริงที่แยกออกไปเป็นเอกเทศจากตัวมนุษย์ ในแง่นี้ความพิศวงจึงต้องการคำตอบที่เราู้คำตอบไม่ได้ในทันที หากแต่ต้องยอมผูกพันเพื่อเข้าใจความจริงที่ยังเข้าใจไม่ได้ และการยอมเชื่อนี้ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า “ศรัทธา” นั่นเอง ในทิศทางตรงกันข้ามมุ่งกำลังทำสิ่งที่น่าสนใจอยู่ประการหนึ่งคือกระตุ้นให้มนุษย์สงสัย การสงสัยนี้ในที่สุดแล้วคือการท้าทายให้พิสูจน์ว่าอะไรจริงหรืออะไรไม่จริง และการพิสูจน์นี้เองที่เป็นการตัดขาดจากความสัมพันธ์ที่เรามีต่อความจริง⁵ ดังตัวอย่างเช่น หากพ่อของเราเป็นมะเร็งแล้วโกหกเราว่าสบายดีเพื่อให้เราสามารถสอบให้ผ่าน การโกหกนี้อาจต้องยอมเชื่อเพราะการโกหกนี้จำต้องพิจารณาจากกรอบของความผูกพันจึงจะเข้าใจภาพรวมของความสัมพันธ์ได้ แต่หากเราพยายามพิสูจน์การโกหกของพ่อและพบว่าพ่อโกหกเรา และเราโกรธเป็นฟืนเป็นไฟด้วยเหตุว่าพ่อโกหก เราจะตัดความสัมพันธ์กับพ่อทันที ประเด็นที่สำคัญในที่นี้คือการสงสัยอันเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้แบบฆราวาสนำมาสู่การตัดความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุด

เมื่อศาสนาอ้างว่าเป็นสากลของพระเจ้าและความผูกพันกับพระเจ้าเป็นเรื่องสำคัญ โจทย์ที่สำคัญสำหรับความรู้แบบฆราวาสจึงได้แก่ “เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะสามารถหาความรู้สากลอย่างพระเจ้าโดยมนุษย์ผูกพันกับตัวเอง?” แน่นนอนความคิดแบบฆราวาสสามารถพัฒนาตนเองไปสู่คำตอบนั้นได้ กล่าวคือ

⁵ เราจะพบว่า การสงสัยประสบความสำเร็จอย่างมากในวิธีคิดแบบเดส์การ์ตส์ (Descartes) ในงานอย่าง *Meditation on First Philosophy* เดส์การ์ตส์เริ่มต้นการหาพื้นที่ทางปรัชญาของตนเองโดยการสงสัยทุกสิ่งแม้แต่การมีอยู่ของพระเจ้า แน่นนอนเดส์การ์ตส์เองไม่ได้บอกว่าข้อเสนอทางปรัชญาของเขาคือการตัดขาดจากพระเจ้า แต่ในที่สุดแล้วมนุษย์ก็สามารถหาคำตอบได้ว่าโลกคืออะไรผ่านการสงสัยนั่นเอง ในแง่นี้สายสัมพันธ์ของมนุษย์กับพระเจ้าถือได้ว่าสำคัญน้อยลงในวิธีคิดของปรัชญาสมัยใหม่ (ดู Descartes, 1997, pp. 123-125)

มนุษย์สามารถหาสิ่งสากลที่สามารถอธิบายได้ทุกสิ่งผ่าน**เสรีภาพ**ของมนุษย์เอง กล่าวให้ชัดคือสำหรับความคิดแบบมราวาสโดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดแบบ มนุษยนิยมแบบเพอร์รีเชื่อว่าเรามีสิ่งที่เป็นสากลสถิตอยู่แล้วภายในตัวของมนุษย์เองโดยไม่ต้องอ้างอิงสิ่งที่อยู่นอกตนเองอย่างพระเจ้า⁶

เพอร์รีกล่าวว่าเหตุการณ์ในวันดานนอกจากจะทำให้เราเข้าใจว่ามนุษย์มีความรู้เ็นมัยที่มาจากความโหดร้ายแล้ว มนุษย์ยังมีเสรีภาพที่สั่วไม่มีอีกด้วย กล่าวคือเมื่อมนุษย์เห็นเหตุการณ์การฆ่ากันระหว่างคนสองเฝ้าอย่างโหดเหี้ยม สิ่งที่มนุษย์ทั่วไปเห็นคือความเศร้าหดหู่และไม่เห็นด้วยกับเหตุการณ์นี้ ประเด็นที่น่าสนใจตรงนี้คือความเศร้าและหดหู่ ในที่สุดแล้วเกิดขึ้นกับคนทุกคนไม่ว่าคนคนนั้นจะอยู่ในสังคมวัฒนธรรมแบบใด อยู่ในพื้นที่แบบไหน และได้รับการเลี้ยงดูมาอย่างไร ความรู้สึกนี้ดำรงอยู่ภายในตัวของมนุษย์เอง กล่าวให้ชัดคือมนุษย์สามารถก้าวข้ามวัฒนธรรมของตนเองเพื่อไปสู่คุณค่าสากลได้ และการก้าวข้ามนี้เองคือสิ่งที่เรียกว่าเสรีภาพของมนุษย์ในการเข้าใจคุณค่าสากล ตัวอย่างเช่น สิทธิมนุษยชนคือคุณค่าสากลที่มนุษย์เราทุกคนสามารถคิดถึงได้อย่างไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกปรืบททางสังคมวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชนนี้เองคือของสากลที่สามารถอธิบายสิ่งที่ควรจะเป็น และมาแทนที่พระเจ้า

ประเด็นที่น่าสนใจตรงนี้คือความเป็นสากลดังกล่าวเกิดจากความสงสัยในการดำรงอยู่ของพระเจ้า กล่าวคือมนุษย์จำต้องตัดสัมพันธ์กับพระเจ้าเพื่อสัมพันธ์กับตัวเองอันได้แก่เสรีภาพ แต่การสัมพันธ์กับตัวเองนี้มีเป้าประสงค์

⁶ การหาสิ่งสากลในตัวมนุษย์หรือกล่าวให้ชัดคือในอัตวิสัยของมนุษย์ (Subjectivity) เป็นประเด็นสำคัญในปรัชญาสมัยใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปรัชญาของคานต์ คานต์เชื่อว่ามนุษย์สามารถหาภูมิศีลธรรมได้โดยการทำให้หลักการใดๆ ทางศีลธรรมมีค่าสากล และหาวิธีการแบบนี้จริงก็เท่ากับว่ามนุษย์ไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพระเจ้าในการพูดถึงศีลธรรมต่อไป (ดู Renaut, 2006, pp. 123-137)

เดียวกันคือการหาสิ่งสากล และสิ่งสากลนี้เองที่ได้แก่คุณค่านามธรรมไม่ว่าจะเป็นสิทธิมนุษยชนหรือแม้แต่เสรีภาพ หากคำอธิบายดังกล่าวเป็นจริงก็ย่อมหมายความว่า การสงสัยของเราสามารถมีลักษณะสากลได้แม้ว่าเราจะตัดความสัมพันธ์กับพระเจ้าก็ตาม นี่เองคือความศักดิ์สิทธิ์ที่ดำรงอยู่แล้วในตัวมนุษย์

แน่นอนความสงสัยสามารถหาสิ่งสากลได้ไม่แพ้ความพิศวง แต่เราจำเป็นต้องหาสิ่งสากลด้วยกระนั้นหรือ คำถามของวัตถุนิยมสร้างความสงสัยในอีกรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือไม่ว่าจะเป็นความจริงสูงสุดอย่างพระเจ้าที่เราต้องผูกพันด้วยหรือแม้แต่ความจริงสากลที่เราผูกพันกับตัวเองอย่างความจริงแบบมนุษยนิยม ในท้ายที่สุดแล้วล้วนแต่ นำความอึดอัดคับข้องใจมาสู่มนุษย์ทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น หากเรายอมรับว่าพระเจ้าเป็นสิ่งที่ดี แต่ตัวของพระเจ้าเป็นสากล ก็อาจทำให้มนุษย์ทำสงครามกันอันเนื่องมาจากพระเจ้านี้ก็เป็นได้ หรือแม้แต่คุณค่าสากลแบบประชาธิปไตยเมื่อนำไปทาบบนประเทศที่มีการปกครองแบบศาสนา ก็อาจนำปัญหามาให้ได้เช่นกัน ดังนั้นจึงไม่มีคุณค่าสากลใดที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหา

เมื่อความเป็นสากลคือปัญหาหลัก อะไรคือเป้าประสงค์ทางปรัชญาของวัตถุนิยมอันเนื่องมาจากความสงสัย ก็อง-สปงวิลล์กล่าวว่าหากเราจะเริ่มการหาความจริงในแง่ความสัมพันธ์ เราต้องสัมพันธ์กับความเป็นจริง แต่ความเป็นจริงนั้นต้องไม่เอื้อให้เกิดความเป็นสากล วัตถุนิยมเชื่อว่า “ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง คุณค่าทุกอย่างมีที่มาจากที่ไปทั้งสิ้น คุณค่าต่างๆ เป็นผลผลิตและถูกกำหนดจากวัตถุทั้งสิ้น” (รชฎ, 2559, น. 93) สิ่งที่ว่าวัตถุนิยมแบบกึ่ง-สปงวิลล์ต้องการเสนอคือความจริงเกิดจากการสร้างของเราเองผ่านบริบททางวัตถุในสังคมต่างๆ กล่าวคือสำหรับกึ่ง-สปงวิลล์ ไม่ใช่ว่ามนุษย์เราไม่มีเสรีภาพ หากแต่เสรีภาพนั้นต้องผ่านการคิดจากบริบททางสังคมวัฒนธรรมนั่นเอง เมื่อทำเช่นนี้ได้เสรีภาพก็จะไม่มีมิติสากล ดังตัวอย่างเช่นสังคมมุสลิมมีกฎให้หญิงสาวต้องคลุมผ้าฮิญาบ การกล่าวว่าหญิงสาวไม่มีเสรีภาพจากมุมมองของคุณค่าสากล

ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ผิดประเด็น เพราะในความเป็นจริงแล้วเราไม่สามารถลบเอาความสัมพันธ์ของหญิงสาวกับศาสนาได้ หากเราต้องการกล่าวถึงการใส่ผ้าคลุม เราอาจต้องมองด้วยว่า หญิงสาวอาจเลือกสีของผ้าได้ตามที่ตนเองต้องการ และหญิงสาวอาจพัฒนาผ้าคลุมของตนเองให้เป็นแฟชั่นได้ในระดับโลก ทั้งหมดนี้คือการพัฒนาบริบททางวัฒนธรรมอย่างเสรี และนี่เองคือเสรีภาพที่พัฒนามาจากบริบทของสังคมหนึ่งเอง

อย่างไรก็ตามการกล่าวว่าความจริงสามารถพัฒนาจากความงนงสยผ่านบริบททางวัฒนธรรมได้เท่ากับบอกว่าคุณค่าในเวลาหนึ่งและในพื้นที่หนึ่งเป็นแบบหนึ่ง แต่คุณค่าแบบนี้เป็นคุณค่าที่ต้องรื้อและสร้างตลอดเวลาในแง่ความจริงจึงเป็นสิ่งที่ประตึษฐ์ที่เราสามารถควบคุมได้ผ่านสังคมวัฒนธรรม การกล่าวแบบนี้แปลต่อไปได้ว่าความจริงคือวัตถุที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและความหมายคุณค่าต่างๆ เองก็ย่อมต้องเป็นเช่นนั้นด้วย ในแง่นี้ความงนงสยในสิ่งสากลทำให้มนุษย์ต้องเริ่มต้นการหาความรู้ที่ตัววัตถุที่รายล้อมมนุษย์ หรือกล่าวให้ชัดคือบริบทนั่นเอง

โดยสรุปเราจะพบว่าประเด็นเรื่องความสัมพันธ์เป็นประเด็นที่ทำให้เราได้มาซึ่งความจริง แต่ความสัมพันธ์ในศาสนาเอกเทวนิยมและความสัมพันธ์ในวิธีคิดแบบมนุษยนิยมและวัตถุนิยมแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเราเริ่มต้นถามคำถามด้วยความพิศวง ความจริงที่เราจะได้จะเป็นความจริงที่ต้องมีมนุษย์ร่วมสัมพันธ์อยู่ด้วย กล่าวคือเมื่อความจริงของศาสนาได้แก่พระเจ้าที่เป็นสากลเราจำเป็นต้องสัมพันธ์กับพระเจ้าอีกทอดหนึ่ง แต่หากจุดเริ่มต้นของความรู้คือความงนงสย ความสัมพันธ์จะมีรูปร่างที่ต่างออกไป กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือความงนงสยจะทำหน้าที่ตัดสัมพันธ์กับสิ่งสากลที่อยู่นอกตัวเราอย่างพระเจ้า และความงนงสยนี้โน้มน้าให้มนุษย์สัมพันธ์กับตัวเอง ซึ่งในกรณีของมนุษยนิยมได้แก่ความสัมพันธ์กับเสรีภาพของเราเอง เสรีภาพนี้เป็นคุณสมบัติสากลที่สำคัญ

เพราะสามารถสร้างคุณค่าสากลอื่นๆ ได้อีกไม่ว่าจะเป็นความเท่าเทียมหรือสิทธิมนุษยชน ในทิศทางตรงกันข้ามความสงสัยทำหน้าที่รื้อความเป็นสากลด้วย กล่าวโดยย่อคือความสงสัยในวิธีคิดแบบวัตถุนิยมคือการรื้อถอนวิธีคิดที่อ้างว่ามีสิ่งสากลทั้งมวล วัตถุนิยมเสนอว่าความจริงที่ได้ต้องเริ่มจากตัววัตถุที่อยู่ในโลก และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในแง่นี้ไม่มีความจริงใดๆ ไม่เปลี่ยนแปลง หน้าที่ของมนุษย์จึงต้องสัมพันธ์กับตัวเอง ซึ่งในที่นี้คือการสัมพันธ์กับบริบทของตอนหรือโลกที่เปลี่ยนแปลงนั่นเอง⁷

ชีวิตที่ควรจะเป็นของมนุษย์

เมื่อเรายอมรับว่าความพิศวงและความสงสัยเป็นจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง และความจริงที่ได้เป็นความจริงที่มีลักษณะแตกต่างกันอีกด้วย คำถามคือทั้งศาสนาและความคิดแบบฆราวาสจะอธิบายชีวิตมนุษย์อย่างไร หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งคือชีวิตมนุษย์ควรเป็นอย่างไรในคำอธิบายทางศาสนาและฆราวาสอย่างมนุษยนิยมและวัตถุนิยม

หากเราเริ่มต้นจากศาสนาเราจะพบว่าศาสนามองว่ามนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงตลอดและมีภาวะอ่อนแอ เมื่อเราย้อนกลับไปมองบทปฐมกาล เราจะพบว่ามนุษย์สามารถถูกชักจูงได้ง่ายจากสิ่งอื่นแม้ว่ามนุษย์จะมีความรู้ผิดรู้ชอบก็ตาม ตัวอย่างเช่นมนุษย์รู้ว่าบุหรีเป็นสิ่งไม่ดีต่อสุขภาพของตน แต่มนุษย์ก็ถูกชักจูงด้วยบุหรีแม้ว่าจะไม่ดีก็ตาม และนี่เองคือภาวะอ่อนแอของมนุษย์ ในพระคัมภีร์ไบเบิลระบุถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าในฐานะเงื่อนไขของการดำรงชีวิตของมนุษย์ดังต่อไปนี้

⁷ อย่างไรก็ตามผู้เขียนไม่ได้กำลังจะเสนอว่าในศาสนามีเพียงความพิศวงเท่านั้นหรือแม้แต่ในวิธีคิดแบบฆราวาสจะไม่สนใจความพิศวงเลย สิ่งที่ผู้เขียนกำลังเสนอคือความพิศวงและการสงสัยเมื่อเราใช้เป็นจุดเริ่มต้นจะได้ความจริงที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

“ครั้งนั้น พระวิญญูณทรงนำพระเยซูเข้าไปในถิ่นทุรกันดาร เพื่อมารจะได้มาทดลองและพระองค์ทรงอดอาหารสี่สิบวันสี่สิบคืน ภายหลังพระองค์ก็ทรงหิว 3 ส่วนผู้ทดลองมาหาพระองค์ทูลว่า “ถ้าท่านเป็นพระบุตรของพระเจ้า จงสั่งก้อนหินเหล่านี้ให้กลายเป็นขนมปัง” พระองค์ตรัสตอบว่า “มีพระคัมภีร์เขียนไว้ว่า

‘มนุษย์จะดำรงชีวิตด้วยอาหารเพียงอย่างเดียวไม่ได้’

แต่ต้องดำรงชีวิตด้วยพระวจนะทุกคำ

ซึ่งออกมาจากพระโอษฐ์ของพระเจ้า’

แล้วมารก็นำพระองค์ไปยังนครเบรีธนี และให้พระองค์ประทับที่ยอดหลังคาพระวิหาร แล้วทูลพระองค์ว่า

“ถ้าท่านเป็นพระบุตรของพระเจ้า จงกระโดดลงไป เพราะพระคัมภีร์มีเขียนไว้ว่า

‘พระเจ้าจะรับสั่งเรื่องท่านต่อบรรดาทูตสวรรค์ของพระองค์’

และทูตสวรรค์จะเอามือประคองชูท่านไว้

ไม่ให้เท้าของท่านกระทบหิน’

พระเยซูจึงตรัสตอบว่า “พระคัมภีร์มีเขียนไว้อีกว่า ‘อย่าทดลององค์พระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นพระเจ้าของท่าน’ อีกครั้งหนึ่ง มารได้นำพระองค์ขึ้นไปบนภูเขาที่สูงมาก และได้แสดงบรรดาราชอาณาจักรในโลก ทั้งความรู้รุ่งโรจน์ของราชอาณาจักรเหล่านั้นให้พระองค์ทอดพระเนตรแล้วได้ทูลพระองค์ว่า “ถ้าท่านจะก้มลงนมัสการเรา เราจะให้สิ่งทั้งปวงเหล่านี้แก่ท่าน” พระเยซูจึงตรัสตอบว่า “จงไปให้พ้นเจ้าซาตาน เพราะพระคัมภีร์มีเขียนไว้ว่า

‘จงกราบนมัสการองค์พระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นพระเจ้าของท่าน

และปรนนิบัติพระองค์แต่ผู้เดียว’

แล้วมารจึงไปจากพระองค์ และมีพวกทูตสวรรค์มาปรนนิบัติพระองค์”
(พระคัมภีร์ไบเบิล, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, มัทธิว 4.1-4.11)

จากข้อความที่ยกมาเราจะพบว่าซาตานกำลังพยายามล่อลวงพระเยซูให้สำแดงอำนาจของตนเองในฐานะบุตรแห่งพระเจ้าผ่านความเย่อหยิ่งในอำนาจของตน ผ่านความหิว ผ่านความกลัว และผ่านความอยากได้สมบัติ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นความอ่อนแอของมนุษย์ทั้งสิ้น หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งคือหากเรายอมรับว่าแท้จริงแล้วมนุษย์อ่อนแอเป็นพื้นฐานเราจะพบว่าอาวุธที่อำนาจฝ่ายต่ำอย่างซาตานต้องการจะใช้คือความหิว ความกลัว และความอยากได้ใคร่มีนั่นเอง แต่คำตอบของศาสนาเอกเทวนิยมไม่ใช่การกำจัดสิ่งเหล่านี้ให้พ้นไปจากตัวหากแต่เป็นการชักนำให้มนุษย์พุ่งทะยานไปในทางที่ดีผ่านการชักนำและสัมพันธ์กับพระเจ้า

อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจคือแม้ว่ามนุษย์จะถูกชักนำไปในทางที่ชั่วร้ายได้แต่การชักนำออกไปจากพระเจ้ายังมีมิติอื่นที่น่าสนใจ ดังนี้

“ในเวลานั้น พระเยซูเสด็จไปในนาในวันสะบาโตและบรรดาสาวกของพระองค์หิว จึงเคঁตรวงข้าวมากินแก้หิว เมื่อพวกฟาริสีเห็นเข้า จึงทูลพระองค์ว่า “ดูซิ พวกสาวกของท่านทำสิ่งที่ต้องห้ามในวันสะบาโต” พระองค์จึงตรัสกับพวกเขาว่า “ท่านทั้งหลายยังไม่ได้อ่านเรื่องที่ดาวิดได้ทำเมื่อท่านและพรรคพวกหิวหรือ? ท่านได้เข้าไปในพระนิเวศของพระเจ้า รับประทานขนมปังเฉพาะพระพักตร์ซึ่งท่านหรือพรรคพวกไม่มีสิทธิ์จะรับประทาน เป็นสิทธิ์ของพวกปุโรหิตเท่านั้น พวกท่านไม่ได้อ่านในธรรมบัญญัติหรือ? ที่ว่าพวกปุโรหิตในพระวิหารย่อมละเมิดกฎวันสะบาโตแต่ไม่มีความผิด แต่เราบอกท่านว่าที่เป็นใหญ่กว่าพระวิหารอยู่ที่นี่ ถ้าพวกท่านเข้าใจความหมายของพระคัมภีร์ที่ว่า ‘เราประสงค

ความเมตตา ‘ไม่ประสงค์เครื่องลัศว์บูชา’ พวกท่านก็คงจะไม่ตัดลนลงโทษพวกที่
ไม่มีความผิด เพราะว่อบุตรมนุษย์เป็นเจ้านายเหนือวันสะบาโต”

เรื่องราวของความลวงในที่นี้ต่างจากเรื่องราวของการลวงจากซาตาน
เราจะพบว่าในที่นี้ฟาริสีและธรรมาจารย์กำลังตำหนิสาวกของพระเยซูที่ไปเด็ด
รวงข้าวมากินแก้หิวในวันสะบาโตซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามทางศาสนา (ในที่นี้ศาสนา
หมายถึงศาสนาเชิงสถาบัน) พระเยซูกล่าวโต้ตอบอย่างน่าสนใจว่าหากพิจารณา
เรื่องของดาวิดในพระคัมภีร์จะพบว่าประเด็นทางศาสนา “ความประสงค์ความ
เมตตา” ไม่ใช่ตัวพิธีกรรม อีกทั้งยังพูดอีกว่าชีวิตมนุษย์อยู่เหนือวันสะบาโต ข้อ
โต้แย้งดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการทำลายศาสนาเชิงสถาบันอย่างรุนแรง กล่าวคือ
ศาสนาเชิงสถาบันจะวางคำอธิบายของตนไว้ที่จารีตของมนุษย์และจารีตของ
มนุษย์นี้มีมิติความหมายเชิงสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ความหมายทางด้านจิต
วิญญาณกลับไม่ถูกเน้น สิ่งที่พระเยซูทำในที่นี้คือการเรียกร้องให้มนุษย์สัมพันธ์
กับพระเจ้าอย่างตรงไปตรงมา อันหมายความว่าเห็นแก่ชีวิตมนุษย์เป็นที่ตั้ง
เพราะหลายครั้งเกินไปที่มนุษย์เห็นแก่เงินทอง ลาภยศสรรเสริญ หรือแม้แต่
ขนบธรรมเนียมประเพณีมากเสียจนลืมนความสัมพันธ์กับพระเจ้า สิ่งที่น่าสนใจ
คือเมื่อเรามีความสัมพันธ์กับพระเจ้า เราจะเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์มาก่อน
สิ่งลวงและนี่เองคือชีวิตที่ควรจะเป็นของมนุษย์ผู้ผูกพันกับความจริง เมื่อมอง
ในแง่นี้เราอาจตั้งคำถามกับโลกที่เต็มไปด้วยความรุนแรงอันเนื่องมาจากศาสนา
ได้หรือไม่ว่าแท้จริงแล้วมนุษย์ที่ก่อความรุนแรงไม่ได้สัมพันธ์กับพระเจ้า แต่
สัมพันธ์กับศาสนาเชิงสถาบันและจารีตอันมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเท่านั้น⁸

⁸ อย่างไรก็ตามด้วยพื้นที่อันจำกัด เราไม่สามารถสรุปได้ว่าการผูกพันกับความจริงสากล
อย่างพระเจ้าจะมีมิติเรื่องความดิงามเพียงอย่างเดียว แท้จริงแล้วมิติเรื่องความผูกพันกับ
พระเจ้ายังมีประเด็นที่ซ่อนเร้นอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความผูกพันที่ทำให้เกิดความหวัง
การต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิต แรงบันดาลใจ หรือรวมถึงการเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นสวรรค์

กล่าวโดยย่อเราจะพบว่า มนุษย์ในทัศนะของศาสนาเอกเทวนิยมนั้น ถูกชักจูงได้ง่าย สิ่งชักจูงในที่นี้มีได้หมายถึงความชั่วร้ายเพียงอย่างเดียว หากแต่หมายถึงสิ่งสร้างต่างๆ ทางสังคมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางด้วย ไม่ว่าสิ่งนั้นจะได้แก่ ขนบจารีตหรือสิ่งอื่นใดก็ตาม สิ่งที่ศาสนาต้องการเรียกร้องในที่นี้คือความสัมพันธ์ และความผูกพันกับพระเจ้าโดยตรง การที่เราผูกพันนี้มีผลทำให้มนุษย์ถูกชักจูงไปในทางที่ควรจะเป็น และนี่เองคือชีวิตมนุษย์ที่ศาสนาเอกเทวนิยมกำลังเสนอ

อย่างไรก็ตามในความคิดแบบมนุษยนิยมที่ไม่ได้เชื่อว่าพระเจ้าไม่มีอยู่ และเรียกร้องให้มนุษย์สัมพันธ์กับตัวเอง มนุษย์นั้นมีภาวะที่แข็งแกร่งและมีพลัง ในการสร้างสรรค์ เพอร์รีอธิบายว่าเสรีภาพของมนุษย์นั้นแท้จริงแล้วเราสามารถ เข้าในผ่านเจตจำนงของเราเอง หรือกล่าวให้ชัดคือมนุษย์มีเจตจำนงเสรี และเจตจำนงเสรีนี้มีหน้าที่ในการสร้างสรรค์โลกที่มนุษย์เห็นว่าเป็นไปได้และควรจะเป็น ข้อเสนอของมนุษยนิยมคือการใช้สิ่งสากลที่มนุษย์หาได้จากตัวเองมา นำทางชีวิตของเรา เช่น หากเราใช้ความเศร้าจากการเห็นคนฆ่ากันมานำทางชีวิต เราจะเข้าใจคุณค่าสากลอย่างความเห็นอกเห็นใจหรือสิทธิมนุษยชนมาเห็น สิ่งนำทางชีวิตเราได้

การกล่าววามนุษย์สัมพันธ์กับตัวเองและนำมาซึ่งชีวิตที่ควรจะเป็น หมายความว่าอย่างไร เพอร์รีอธิบายว่ามนุษย์เมื่อต้องปะทะกับโลกมนุษย์ จะถามคำถามว่าสิ่งที่มนุษย์ปะทะด้วยคืออะไรและเอาไว้อะไร เช่น โต๊ะเอาไว้วางของ เป็นต้น กล่าวให้ชัดคือการถามคำถามกับโลกของมนุษย์คือการถามคำถามเรื่อง “ความหมาย” ของโลกนี้นั่นเอง ในทางกลับกันความหมายนี้มาจากการสื่อสารกันระหว่างมนุษย์ เมื่อมนุษย์ต้องปะทะกับคนอื่นที่อยู่ตรงหน้า มนุษย์กลับมีท่าทีที่แตกต่างออกไป กล่าวคือมนุษย์จะพยายามสื่อสารกับคนที่อยู่ตรงหน้าผ่านระบบสัญลักษณ์ กิจกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการอ่านหนังสือ เล่นเกม ดูภาพยนตร์ ฟังเพลง ล้วนแต่เป็นกิจกรรมแห่งการสื่อสารทั้งสิ้น

สิ่งนี้เองที่สะท้อนภาวะเชื่อมโยงของอัตวิสัย (intersubjectivity) ดังที่เฟอร์รีกล่าวว่า “เบื้องหลังสัญญาณต่างๆ เราเผยให้เห็นว่าเจตจำนงแบบอัตวิสัยเข้าสู่ความสัมพันธ์กับคนอื่น และมีเพียงวิธีนี้เท่านั้นที่ความหมายได้ถูกสร้างสรรค์ขึ้น” (Comte-Sponville and Luc Ferry, 1998, p. 275)

ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อมนุษย์พบเจอกับคนอื่นสิ่งที่เกิดขึ้นคือการสื่อสารและการพูดคุยกัน การพูดคุยกันนี้เองที่ทำให้มนุษย์เห็นถึงข้อจำกัดของตนเองและพยายามหาคำตอบที่มากไปกว่าสิ่งที่ตนเองเคยเห็นว่าถูกต้องหรือกล่าวให้ชัดคือ “มนุษย์ที่เป็นอิสระสามารถคิดนอกเหนือไปจากบริบททางสังคม สามารถเข้าใจและจินตนาการได้ไปพร้อมๆ กัน” (รชฎ, 2559, น. 100) ตัวอย่างเช่นหากเราเกิดในสังคมทาสและเราเห็นความทุกข์ยากของสังคมที่เอารัดเอาเปรียบ เมื่อเราได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในฐานะมนุษย์ที่มีอิสระเสรีภาพ เราจะเห็นว่าคุณค่าอย่างความเท่าเทียมเป็นเรื่องที่ควรเกิดขึ้นกับทาสเช่นกัน ในแง่นี้การพูดคุยสื่อสารระหว่างกันคือภาวะเชื่อมโยงระหว่างอัตวิสัยที่ทำให้มนุษย์ที่ไม่เคยเท่ากันในสังคมวัฒนธรรมแบบหนึ่งเข้าใจความทุกข์ยากลำบากของคนอื่น จนทำให้เราสร้างคำอธิบายที่เป็นสากลอย่างความเท่าเทียมได้ ในแง่นี้การพูดคุยกันนั่นเองทำให้เรามีคุณค่าที่ก้าวข้ามบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างสิทธิมนุษยชน สันติภาพ ประชาธิปไตย ฯลฯ

การสร้างคุณค่าสากลจากความสัมพันธ์กับเสรีภาพของเราแท้จริงแล้วคือการผลิตภาษาที่เป็นสากลนั่นเอง ดังที่เราได้กล่าวไปแล้วว่าผลพวงแห่งการตั้งคำถามจากความสงสัยคือความพยายามสร้างคำอธิบาย ดังนั้นการสร้างภาษาที่เป็นสากลโดยไม่อิงกับศาสนาจึงเป็นหน้าที่ของแนวคิดมราวาสแบบมนุษยนิยม อย่างไรก็ตามการมีภาษาที่เป็นสากลสำหรับมนุษยนิยมไม่ใช่การใช้อย่างไม่เข้าใจความซับซ้อนของมนุษย์ หากแต่การสังเคราะห์เป็นกิจกรรมอีกหนึ่งอย่างที่มนุษย์ไม่ควรละเลย กล่าวคือแม้ว่ามนุษย์จะมีเสรีภาพอย่างสากล

แต่การทำให้ทุกคนเหมือนกันไปหมดในโลกของความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ในโลกของประชาธิปไตย ประชาชนคือผู้ที่สำคัญที่สุด แต่อย่างไรก็ตามประชาธิปไตยในแต่ละประเทศก็แตกต่างกัน ประชาธิปไตยในฝรั่งเศสไม่มีสถาบันกษัตริย์ แต่ประชาธิปไตยในอังกฤษมีระบบกษัตริย์ เป็นต้น แต่ไม่ว่าแต่ละประเทศจะมีเงื่อนไขทางวัฒนธรรมของตนเองเป็นอย่างไร แต่สิ่งที่ไม่ควรละเลยคือภาษาที่เป็นสากลของมนุษย์ต้องมาก่อนและเป็นเครื่องนำทางชีวิตมนุษย์ แต่ภาษาสากลนี้ต้องวางไว้ที่ปัจเจกที่มีการสังเคราะห์ที่เสรีระหว่างสิ่งสากลและสิ่งเฉพาะ (Comte-Sponville and Luc Ferry, 1998, p. 281)

กล่าวโดยสรุป เราจะพบว่าในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับศาสนา มนุษยนิยมในฐานะกระแสความคิดหนึ่งในวิธีคิดแบบฆราวาสเองก็ตระหนักคำถามเรื่องชีวิตที่ควรจะเป็นของมนุษย์เช่นกัน แต่การหาชีวิตที่ควรจะเป็นนี้วางอยู่บนเสรีภาพของมนุษย์ แต่เสรีภาพในที่นี้ไม่ใช่เสรีภาพที่ต่างคนต่างทำสิ่งที่ตนเองต้องการ หากแต่เสรีภาพได้แก่การที่ปัจเจกได้สื่อสารกันเพื่อหาคุณค่าที่เป็นสากลเพื่อเปลี่ยนชีวิตของตนเอง การหาคุณค่าสากลนี้หาได้ขึ้นอยู่กับพระเจ้าแต่อย่างใดไม่แต่อิงอยู่กับการสื่อสารและการผลิตภาษาที่เป็นตัวแทนของคุณค่าเหล่านั้น เมื่อได้ภาษาที่เป็นสากลแล้ว มนุษย์จึงสามารถเข้าใจว่าชีวิตที่ควรจะเป็นนั้นมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร

กระนั้นก็ตามวัตถุนิยมไม่ได้มองชีวิตอย่างที่ศาสนาเอกเทวนิยมและมนุษยนิยม วัตถุนิยมเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ที่ควรจะเป็นไม่ใช่ชีวิตที่มีพระเจ้านำทางและไม่ใช่ชีวิตที่มีภาษาเป็นตัวบอกทิศทางของชีวิต หากแต่ชีวิตมนุษย์คือชีวิตที่ต้องทำลายความเชื่อเรื่องสิ่งสากลแล้วหันมาปฏิบัติสัมพันธ์กับความเป็นจริงเสียก่อน จากนั้นเราจึงจะสามารถบอกได้ว่าชีวิตที่ควรจะเป็นเป็นอย่างไร วัตถุนิยมเชื่อว่าคุณค่าหรือภาษาสากลหลายอย่างทำลายชีวิตของมนุษย์เช่นภาษาที่เชื่อว่าการรักคือการเสียสละ ภาษาเช่นนี้ทำให้มนุษย์รักอย่างผิดพลาด

กล่าวคือหากเรารักคนที่เล่นการพนัน สิ่งที่จะแสดงออกซึ่งความรักคือการให้ และการยอม สำหรับวิธีคิดแบบวัตถุนิยมเชื่อว่าการยอมดังกล่าวคือการใช้ภาษา เข้าครอบงำการใช้ชีวิตที่ควรจะเป็น

ก๊อง-สปงวิลล์เริ่มต้นการอธิบายว่าชีวิตมนุษย์คือช่องว่างที่ใหญ่มหาศาล ระหว่างการเกิดและการตาย และมนุษย์จะเข้าใจช่องว่างนี้ไม่ได้เลยหากขาดซึ่ง ภาษาที่ให้ความหมายแก่ชีวิตมนุษย์เอง ปัญหาคือภาษานั้นต้องไม่ใช่เหตุแห่ง การใช้ชีวิตแต่เป็นผลแห่งการใช้ชีวิตต่างหาก เช่นหากเราเกิดเป็นลูกในสังคม จะมีภาษาเช่นความกตัญญู ไม่ก้าวร้าว มีคุณธรรม เป็นต้นมากำกับชีวิตของเรา แต่สิ่งที่น่าสนใจสำหรับประเด็นนี้คือนมนุษย์ไม่สนใจการมีปฏิสัมพันธ์กับตนเอง มนุษย์อาจจะกตัญญูแต่การกตัญญูนี้ได้มาโดยการเรียนสิ่งที่ตนเองไม่ชอบและ ไม่สนใจ แต่มนุษย์ทำสิ่งเหล่านี้เพราะมีภาษาที่เป็นสากลอย่างความกตัญญูนั่นเอง ในแง่นี้วัตถุนิยมไม่ได้กำลังบอกว่าเราต้องไม่กตัญญู แต่วัตถุนิยมกำลังบอกว่า การกตัญญูต้องเริ่มจากการสัมพันธ์กับตัวเราและพ่อแม่เสียก่อน หากตัวเรา ไม่อยากเรียน หนทางแห่งการกตัญญูอาจได้แก่การทำงานซึ่งเป็นสิ่งที่เราถนัดกว่า หรือหากพ่อแม่ทำ ความรุนแรงกับเรา ความกตัญญูอาจได้แก่การหนีไปให้พ้น จากความรุนแรงก่อนเพื่อหาทางแก้ไขภายหลัง เหล่านี้เองคือการมีปฏิสัมพันธ์ กับบริบทของเราก่อนจึงตัดสินใจว่าจะมีชีวิตอย่างไร

การมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวทำให้เราอ่อนไหวกับความเป็นอื่น มากขึ้น และให้พื้นที่กับความเป็นอื่นในการตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตของตนเอง วัตถุนิยมแบบก๊อง-สปงวิลล์อธิบายว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดไม่ใช่การหันหน้ามาคุยกัน เพื่อหาภาษาร่วมอย่างทีมนุชยนิยมทำ หากแต่คือการเข้าใจบริบทของคนที่อยู่ ตรงหน้าของเราก่อนเพื่อปล่อยให้เขาได้ตัดสินใจชีวิตของตนเองตามเงื่อนไขชีวิต ของเขา เช่น หากมีการตั้งครรภที่ไม่งงประสงคและผู้ชายไม่รับผิตชอบ คำถาม คือเราควรทำอย่างไร คำตอบของศาสนาคือการรักษาชีวิตไว้เพราะชีวิตศักดิ์สิทธิ์

และมีคุณค่าเป็นของตนเอง ส่วนมนุษยนิยมเสนอว่าเราควรทำลาย “สิ่ง” ที่อยู่ในท้องหรือไม่ว่าด้วยคุณค่าสากลชนิดไหนผ่านการสื่อสารระหว่างมนุษย์ แต่สำหรับวัตถุนิยมเราอาจต้องกลับไปมองว่าหญิงผู้ตั้งครรรค์สัมพันธ์กับเงื่อนไขชีวิตของตนเองอย่างไร⁹ เช่น หากผู้หญิงมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพออาจจะตัดสินใจยุติการตั้งครรภ์หรือไม่ก็ได้ หากผู้หญิงมีครอบครัวเคร่งศาสนาอาจจะตัดสินใจไม่ยุติการตั้งครรภ์ก็ได้ คำตอบของปัญหาการตั้งครรรค์จึงขึ้นอยู่กับการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกแห่งวัตถุซึ่งในที่นี้คือบริบทที่รายล้อมตัวเราอยู่ ข้อเสนอเช่นนี้ทำให้สามารถสร้างชีวิตที่ควรจะเป็นของตนเองได้โดยไม่ต้องอ้างอิงกับศาสนาหรือแม้แต่ภาษาสากลใดๆ ทำให้ชีวิตที่ควรจะเป็นมีลักษณะเฉพาะและไม่เหมือนกับคนอื่น และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงได้เสมอตามแต่สถานการณ์ที่แวดล้อมเราอยู่

หากกล่าวโดยย่อเราจะพบว่าหน้าที่ของวัตถุนิยมไม่ใช่การหาความจริงแบบพระเจ้าหรือการมีภาษาสากล หากแต่เริ่มต้นจากความสัมพันธ์ของตัวเรากับบริบทแวดล้อมเสียก่อน ผลแห่งการมีบริบทแวดล้อมจะทำให้เราเข้าใจชีวิตของตัวเองและของผู้อื่น และส่งผลให้การมีชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องของเราที่มีเงื่อนไขเฉพาะ ไม่ใช่การถูกชักนำด้วยพระเจ้าและภาษาที่เป็นสากล ชีวิตที่ควรจะเป็นจึงเป็นเรื่องของปัจเจกที่จะตัดสินใจตามบริบทแวดล้อมของตนเองเท่านั้น และนี่เองคือชีวิตที่ควรจะเป็นตามทัศนะของวัตถุนิยม

⁹ ประเด็นเรื่องการยุติการตั้งครรภ์เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันมากในทางจริยศาสตร์ กระนั้นก็ตามประเด็นหลักที่มีการถกเถียงวางอยู่บนข้อถกเถียงเรื่องการมีชีวิตหรือไม่ของตัวอ่อนในครรภ์มารดา หลายครั้งการยุติการตั้งครรภ์เป็นประเด็นเรื่องสิทธิในร่างกายของตนเองของผู้หญิง แต่ในที่สุดแล้วการมีสิทธินี้มองไม่เห็นโครงสร้างของอำนาจที่เลือกที่จะยุติการตั้งครรภ์ให้กับทารกบางเพศ (ดู นุชรี, 2560, 246-252)

บทสรุป

หากเราเริ่มต้นด้วยข้อกล่าวหาที่ศาสนามีต่อฆราวาสและและข้อกล่าวหาของศาสนาที่มีต่อฆราวาส เราจะพบว่าข้อกล่าวหาเหล่านั้นขาดความเข้าใจที่เพียงพอต่อการมีบทสนทนาระหว่างกัน กล่าวคือหากมีเหตุการณ์ก่อการร้ายแล้วเราเชื่อว่าทั้งหมดนี้มาจากความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่ไม่ตรงประเด็นเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าเป็นไปเพื่อความเมตตา ฆราวาสจำต้องเข้าใจว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นคนละเรื่องกับศาสนา

ในทำนองเดียวกันการกล่าวหาว่าผู้ที่ไร้ศาสนาหรือฆราวาสเป็นผู้ไร้ศีลธรรมก็เป็นการกล่าวอ้างที่ไม่เหมาะสมเช่นกัน เราจะพบว่าวิธีคิดแบบฆราวาสตระหนักดีถึงปัญหาเรื่องการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ดังที่มนุษย์นิยมเสนอให้มนุษย์ค้นหาคุณค่าสากลและวัตถุนิยมเสนอให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ก่อนที่จะคิดถึงคุณค่าใดๆ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นการคิดถึงการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ไม่ใช่หรือคำถามที่น่าสนใจคือ แล้วอะไรจะถือได้ว่าเป็นพื้นที่ร่วมระหว่างศาสนาและฆราวาส คำตอบของคำถามนี้อาจอยู่ที่การเปิดพื้นที่ปราศจากเจ้าของเพื่อให้การพูดคุยเป็นไปได้ แต่การพูดคุยนั้นจะมีหน้าตาอย่างไร ผู้เขียนเชื่อว่าพื้นที่ของการพูดคุยอยู่ที่การปิดเป่าความทุกข์ของมนุษย์โดยไม่มีคำตอบที่ตายตัว เราจะพบว่าแท้จริงแล้วมนุษย์ที่เปี่ยมศรัทธาย่อมตระหนักดีว่าศรัทธาคือการยอมรับว่าเราไม่สามารถเข้าใจอะไรในโลกได้อย่างเต็มที่ มีเพียงแต่พระเจ้าเท่านั้นที่มีอำนาจนี้ การที่มนุษย์ขาดความเข้าใจโลกจึงเป็นการเปิดทางให้มนุษย์ได้พูดคุยผ่านการชักนำที่ดีของพระเจ้า การพูดคุยจึงเป็นการตามหาศรัทธา หาความหมายอีกแบบหนึ่ง การหาความหมายนี้เองคือการหาความจริง ในทำนองเดียวกันฆราวาสที่พัฒนาวิธีอยู่ร่วมกันของมนุษย์ก็สามารถเรียนรู้เทคโนโลยีทางศาสนาได้เช่นกันผ่านความสงสัย เป็นไปได้หรือไม่ที่ความสงสัยนี้เองก็ยังไม่มีความตอบเอกจากผู้ศรัทธาเอง หากมองในแง่นี้ภารกิจที่สำคัญระหว่างศาสนาและฆราวาส

อาจได้แก่การหาพื้นที่ในการตามหาความจริงร่วมกันนั่นเองโดยไม่มีใครผิด ไม่มีใครถูก แต่ทั้งคู่อาจพัฒนาคำตอบของตนเองได้ผ่านความเชื่อ ความพิศวง ความสงสัย ศรัทธา เสรีภาพ บริบท และการท้าทายต่อกันด้วยความเคารพ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ชอและห์ ตาเละ. (2555). ระบบความรู้และการจัดการความรู้ของอิสลาม. ใน มุหัมมัดรอฟลี แวมะหะ มัสลัน มาหะมะ และรอมฎอน ปันจอร์ (บรรณาธิการ), *อิสลามกับความท้าทายของโลกสมัยใหม่ : มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้* (หน้า 42-77). กรุงเทพฯ: คณะทำงาน วาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุซรี วงสมุท. (2560). ก้าวข้ามสิทธิสตรีสู่การให้ความอาทร: บทวิเคราะห์ปัญหา การทำแท้ง. ใน คงกฤษ ไตรยางค์ และ รชฏ สาตราวุธ (บรรณาธิการ), *ดั่งสลักและขัดเงา: หนังสือรวมบทความวิชาการเนื่องในโอกาส เกษียณอายุราชการ ศ.ดร. สุวรรณ สภาอานันท์* (หน้า 242-271). กรุงเทพฯ: สมมติ.
- พระคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). กรุงเทพฯ: สมาคมคริสตธรรมไทย
- รชฏ สาตราวุธ. (2559). มนุษยนิยมหรือวัตถุนิยม: วิวาทะคุณค่าและการมีชีวิต ของมนุษย์ของเฟอร์รีและก๊อง-สปงวิลล์. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธุ์ (บรรณาธิการ), *ถกเถียงเรื่องคุณค่า* (หน้า 87-126). กรุงเทพฯ: วิชาษา.

รชฏ สาตราวุธ. (2560). พระเยซู: นักปรัชญาแห่งศรัทธา. ใน คงกฤษ ไตรยวงศ์ และ รชฏ สาตราวุธ (บรรณาธิการ), *ตั้งหลักและขัดเงา: หนังสือรวบรวมบทความวิชาการเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ ศ.ดร. สุวรรณา สถาอานันท์* (หน้า 124-184). กรุงเทพฯ: สมมติ.

ภาษาอังกฤษ

Cliteur, Paul. (2010). *The Secular Outlook: In defense of Moral and Political Secularism*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Dawkins, Richard. (2006). *The God Delusion*. Boston: Houghton Mifflin.

Descartes, R. (1997). *Meditations on First Philosophy*. In Elizabeth S. Haldane (tr.), *Descartes: Key Philosophical Writings* (p.123-176). Hertforshire: Wordsworth Classic.

Fuller, Graham E. (2010). *A World without Islam*. New York: Back Bay books.

ภาษาฝรั่งเศส

Aristote. (2006). *Invitation à la Philosophie*. Jacques Follon (trans.), Paris : Folio.

Comte-Sponville, André et Luc Ferry. (1998). *La Sagesse des Modernes : Dix Questions pour Notre Temps*. Paris : Robert Laffont.

Denat, Céline. (2010). *Aristote*. Paris : Ellipses.

Jelloun, Tarhar Ben. (2002). *L'Islam Expliqué aux Enfants*. Paris: Seuil.

Renaut, Alain. (2006). Kant et les kantismes. Dans Ludivine Thiaw-Po-Une (ed.), *Question d'Ethique Contemporaine*. (p.123-137). Paris : Stock